

Sait Çetinoğlu: Ermeni mallarının müsaderesi ve Mardin'de Mülkiyet değişimi

Posted on 25/09/2016

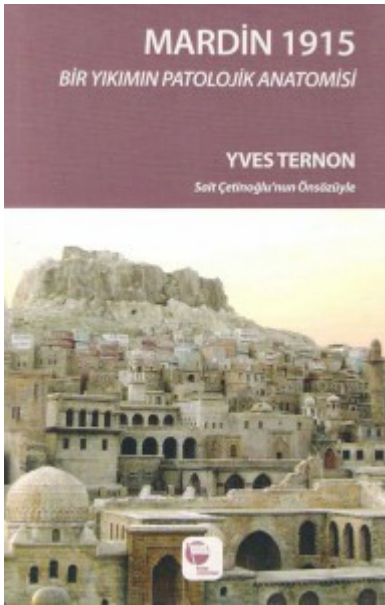
Mardin'de Hıristiyan mallarının müsaderesi kırsal kesimde Süryaniler, kentsel kesimde de Ermenilerin malları ve birikimlerinin talanı ve müsaderesi şeklinde gerçekleşir. Bu bakımdan Hıristiyanların yerleşim bölgelerine göre farklılık gösterir. Süryanilerin Mardin kent merkezinde varlıkları yoktur. Süryani Ortodoks kilisesinin yayın organı Yeni Günışığı dergisinin Haziran 1998 tarihli 3. sayısında Süryanilerin Mardin kent merkezinde varlıklarının olmadığına dikkat çekilmektedir. "Mardin kent mimarisinin yaratıcıları Süryani ve Ermeni mimarlarıdır. Ve Mardin merkezindeki Süryanilerin çoğu da Ermenilerin terk

edilen evlerine sonradan yerleşmişlerdir." Yargısı dikkat çekicidir. Diyarbakır İngiliz konsolos yardımcısı Tovmas Mıgırdıçyan döneme ilişkin anılarında, "Kildaniler ve Yakubilerin can kayıpları şehirde olmamıştır. Daha çok maddi kayıpları olmuştur. Ama Tur Abdin Yakubilerinin can ve mal kaybı olmuştur." demektedir. Kırsal kesime örnek olarak Midyat ve çevresi incelenmiştir. Gönül isterdi ki kırsal kesimde Süryanilerin yok edilmesinden sonraki sosyo ekonomik değişim de incelensin ancak bu konuda kaynak bulamadık ve Süryani dostlardan değişime dair anlatımlara ulaşamadık. Sadece Seyfo ve direnişlerden ek B'de kısaca değindik.

Soykırım esnasında talan ve tutuklamaların diğer Mardin'deki Hıristiyan topluluklara yayılmasının nedenlerinden biri de kazanç ve ganimettir. İnfaz komitesi tüm Ermeni

mallarına el koyar. Evler, dükkanlar, mağazalar ve içindekiler, araziler, kiliseler, manastırlar, okullar her şeye el konur. Aileler tehcir edilir edilmez komitenin adamları koşup evlere girmekte ve eşya, halı, çamaşır, yiyecekler her şeyi götürmekteydiler. Ya evlerine doldururlar ya da çarşıda satarlardı. J. Rhétoré'nin anlattığına göre bir hırsız, soyduğu evin halılarının yerine kendi eski ve yırtık halılarını sermiştir. Tavanlar ve duvarlar araştırılıp, zemindeki taşlar sökülmeğe ve gizli bölmeler ve hazineler aranmaktadır. Talancılar bazen altın bulmakta ve Osmanlı İdaresine vermek yerine kendileri saklamaktaydılar, zira Osmanlı İdaresi öldürttüğü Ermenilerin mallarını kendi hakkı kabul etmekteydi. Ancak ne hükümetin ne de talancıların bu mallarda hakkı yasal olmadığından ilk bulan almaktaydı.

Bazı Ermeni aileler mallarını paralarını ve hatta çocuklarını komşu Müslüman ailelere emanet etmekteydiler. Ancak güvenleri genellikle suistimal edilmekteydi. Çocuklar öldürölüp mallara el konmaktaydı. 'Abdülmesih Nucaym bu şekilde ailesinden beş kişiyi kaybeder.

Mardin işgalden ve savaş bölgesinden uzak kaldığından savaş nedeniyle muhacir durumda kalan Müslüman ailelerinin kolayca yerleştirilebileceği bir yerdir. Ermeni evlerine Kuzey-Doğu Anadolu'da Rus ordusu tarafından işgal edilmiş topraklardaki Müslüman aileler getirilip yerleştirilir. Böylece Mardin'de Müslüman ahali 1/3 oranında artırılır. Ama şehir buna rağmen uzun süre zanaatkar ve tüccar eksikliği çeker. Yeni gelenler kilitçi, terzi, marangoz, duvarcı, kunduracı, demirci veya doğramacı olarak yeterli değildirler. Bazı Müslümanlar Ermenileri öldürmeden önce bu ekonomik sonuçları düşünmüş olmak gerekliliğine dair söylenmekteydiler. Ama hiçbir önlem alınmıyordu. Aşağıda

Ermeniler ile beraber yok olan mesleklerden örnekler verilecektir. 1924 yılında yapılan bir

sayımda hala Mardin'de 248 adet iskana müsait hane olduğu merkeze bildirilmesi Mardin'de el konan Ermeni mülklerine dair bir fikir verebilir.

Anlatımlardan Mardin'deki Soykırımın merkezden planlanıp yönetildiğinden kuşku yoktur. Rahip Berre'nin duyduğuna göre Mardin mutasarrıfı Bedreddin olaylardan sonra Kürt beylerin yanına elçiler yollayıp aşiretleri talana ve cinayetlere yönelten otoritelerin yazılı emirlerini içeren evrakı konvoyların geçiş gününü ve yollarını belirten kağıtları geri istemiştir. Ancak Kürt reisler daha sonra değerli olabilecek bu kağıtları vermeyi reddederler. Bu mesajlardan birkaç tane bulunabilmiş, Positio bölümünde nakledilmiştir: "Hiçbir Hıristiyan'ı korumayın ve sağ bırakmayın. Bu emre uymayanın Tanrı'nın yanında yeri yoktur." "Hiçbir dost veya iyiliksevere acımayın." "Küçük veya büyük hiçbir Hıristiyan'a acımayın. İşte bizim düsturumuz. Acıma yok. Asla asla!"

Ara Sarafian'ın anılarını naklettiği Kildani tanık, Mardin'deki Hıristiyan dini binalarının yıkımı ve talanının bir bilançosunu yapar: Kildani kilisesi talan edilip elbise deposu haline gelmiştir. Kildani okulu ve iki başka bina, yandaki yolu büyütmek bahanesi ile yıkmışlardır. Kapuçinler kilisesi cephaneye deposu olmuştur. Manastırın duvarlarından biri yolu genişletmek bahanesi ile yıktırılmıştır. Haçlar kubbelerden sökülüp çıkarılmıştır. Manastır ve Fransiskan rahibelerin merkezi, askeri hastane olur. İki Ermeni kilisesi, Surp Kevork (metropolitlik merkezi) ve Surp Hovsep Kilisesi talan edilmiştir. S. Hovsep kütüphanesi talan edilir. Surp Kevork'un çan kulesi ve haçı yıkılmıştır. Kilise ve piskoposluk binası, Müslüman çocuklar ve Müslümanlaşan Ermeni çocuklar için yetimhane olur. Surp Hovsep kilisesi Müslüman mültecilere verilmiştir. Ateşkeseye kadar orada kalırlar. Katolik manastırını Aziz Afrēm askerlerce işgal edilmiş ve hastane haline getirilmiştir.

17 Temmuz 1915 tarihinde katledilen Ermeni Şalleme ailesinin konağı yakın zamana kadar Sakarya İlkokulu olarak hizmet gördü, daha sonra milli emlaktan avukat Celil Can satın almıştır. Celil, Osmanlı Meclis-i Mebusan üyesi Kazazyan efendinin kızına el koyan Daşi aşireti üyesidir. 11 Haziran 1925'te katledilen Ermeni Protestan Şenhuryanların konağının

bugünkü sahipleri Kurtuluş ailesidir. Kendiryan ailesinin Mardin'deki evleri bugün yatılı kız sanat okuludur. İncemyanların konağına Abdülkadir paşa (yeni soyadları Göze'dir) konmuştur. Bugün Mardin'deki Abdülkadir paşa konağı olarak anılan konak İncemyanların mülküydü. I. Armalé'ya göre Amsih Nucaym'in tutuklanmasından sonra komşusu Mardin'in en önemli ileri gelen Müslümanlarından biri olan Hacı Göze eşine ve 7, 9 yaşlarındaki iki çocuğuna himaye vaat edilmiştir. Kabul edilmiş, evin ve dükkanın anahtarlarını almıştır. Hacı Goze dükkan ve evi talan etmiş çocukları ve annelerini öldürmüş cesetleri şehrin dışına atmıştır. I. Armalé ayrıca Mardinli kadınların Hacı Goze'yi ziyaretlerini anlatır. Mardin'de Cercis Murat Paşa Konağı olarak anılan ve İstanbul Ataşehir'de bir şubesi bulunan bu meşhur Lokanta binası da Tüfenkçiyenlerin konağıdır.

Soykırım sonucu gasp edilen Ermeni malları aynı zamanda sermaye transferidir

Bu konuda birçok örneğin var olmasına karşın biz burada sadece birine yer vereceğiz. Diğer Örnekler ek C'de verilmiştir. Burada vereceğimiz örnek transferi yeterince açıkladığını düşünüyoruz:

Mardin Vakıflar direktörlüğü 1939 yılında Ermeni Katolik Cemaati Vakıflarına ait gayrimenkulleri kiralamaktadır. Ulus Sesi gazetesinin muhtemelen 11 Mayıs 1939 tarihli nüshasında yayınlanan ilan ile 13 parça gayrimenkul yıllık 8 kuruştan 72 kuruşa kadar değişen tutarlardan müzayedeye çıkarılmıştır. O tarihteki borsaya baktığımızda buğdayın kilosu 3.50 kuruş, arpa 2.75 kuruş, bir çuval un 650 kuruş, bir kilo sadeyağ 90 kuruş bir kilo bal 50 kuruştur. Ulus sesi gazetesinin üç aylık abone bedelinin 300 kuruş olduğunu ekleyelim.

Cinsi	Mevkii	No	Muh. Senelik icar Lira Kuruş
-------	--------	----	------------------------------

Ermeni Katolik	Hane	Eminettin Mah	7	8
“ “	“	Camii kebir	4	10
“ “	“	Latifiye	27	17
“ “	Dükkan	Mişkin çar.	434	14
“ “	“	Cülha Şehidiye		11
“ “	“	İnek çar.	91	15
“ “	“	Birinci cad	121	40
“ “	Y. Dükkan	İnek çar.	188	16
“ “	Dükkan	Attarlarda	56	28
“ “	“	İnek çar.	179	40
“ “	“	Birinci cad	133	40
“ “	Hane	Camii kebir	2	17
“ “	“	Birinci cad	35	72

Mardin’de ticaret, sanayi ve idari yapıda Ermenilerin rolü

Mardin’i Sevan Nişanyan’dan ödünç alınan bir deyimle ifade edersek adını unutan bir şehirdir. Geçmişin unutturulması için yoğun çaba sarf edilir. Yerleşim yerlerinin %91’inin adları değiştirilmiştir.

Mardin’de Ermenilerin ticaret ve sanayide geniş çapta etkinlikleri bulunmaktaydı. Mardin’de sanayi ve ticaretin gelişmesi sermaye sahiplerinin Mardin ve bölge şehirlerine gelmesine yardım ediyor, 1915 öncesinde köylerde olduğu gibi şehirlerde de ucuzluk ve refah devri hüküm sürüyordu. Bu dönemde Ermeni (ailelerin) tüccar ve zanaatkarların ticaretteki payı çok büyüktür. Geniş inşaa ve imar faaliyetlerine girişilen ticari ve iktisadi alanların güçlendiği bu bölgede en önemli rol Mardin Ermenileri ve Kızıltepe (Tel- Ermen) Ermenileri oynamıştır.

Araştırmacı hüviyetindeki akademisyenler bu gerçeği çarpıtmak için yoğun çaba sarf etmektedir. Üniversite sıfatlı bir devlet kurumunun yayınında “Yüzyılın ikinci yarısında Mardin’de Avrupa tüccarı ismini taşıyan iki isme rastlamaktayız. Hoca Oseb veledi Emsih ve kardeşi Çebur veledi Emsih. Mahkeme kayıtlarındaki bilgilerden bu kişilerin Mardin’de bir nevi tefecilik yaptıklarına dair hava da sezilmektedir.” Sözleri bu gerçekliğin ifadesi olsa gerektir. Akademik yayında böyle bir ifadenin geçmesinin esef verici olduğunun altını çizmek gerektir.

1901-1902 tarihlerinde Diyarbakır vilayeti matbaasında basılan Salname-i Diyarbakır’da Mardin’deki üretim, Mahsulat-ı Arziye, Mahsulat-ı Hayvanniye, Mahsulat-ı Hamme ve Mahsulat-ı Sına’iyye olarak sınıflandırılmaktadır. Salnamede çeşitli tarım ve sanayi üretim çeşitliliği ve miktarları belirtilmektedir.

Resmi yayınlar, “Ermenilerin bölgede önemli bir ekonomik güce sahip olduğunu göstermektedir. Ancak yüzyılın son çeyreğine kadar Ermenilerin idari olaylarda herhangi bir

etkinliğine rastlanmamaktadır” denilerek, ulus devlet mantığıyla Hıristiyanların İmparatorluk idari mekanizmadaki etkinliği inkar ediliyorsa da bu akademisyenleri İmparatorluk yayınları yalanlamaktadır. Biz Diyarbakır Salnamelerinin birinci cildinde, sandık emini Agop Efendi, ticaret mahkemesi üyesi Hoca Oseb, gibi önemli idari görevlerde bulunan 23 Hıristiyan sayılmaktadır. İkinci ciltte, önemli görevlerde bulunan Hıristiyan sayısı 28’i bulur, Üçüncü ciltte 53, dördüncü ciltte 73 kişi sayılmaktadır.

Mardin’de üretim ve Ermeni Soykırımından sonra kaybolan mesleklerden birkaç örnek

Mardin’de Kızıltepe şehrinin yükselişi dikkate şayan bir örnek teşkil eder. Kervan yolu üzerinde bir konaklama yeri ve köy halinde olup Mardin’in güneyinde 20 km mesafede ve ovada bulunan Kızıltepe zamanla uluslar arası bir pazar merkezi (panayır) haline gelmiştir. Buraya Suriye, Diyarbakır ve Anadolu’dan tüccarlar gelip toplanmış, ticaret ve alışveriş yapmışlardır. Belirli zamanlarda Tel-Ermen Ermenileri Kayseri ve Tokat şehrinde de panayır kurmuşlar, burada kısa zamanda hanlar, çarşılar, hamamlar, cami, medrese ve Ermeni kiliseleri inşa edilmiş her memleketten gelen insanlar buraya yerleşmişlerdir.

Bu dönemde panayırların yanı sıra sürekli faaliyet gösteren pazarlarda bulunmaktaydı. Bunların en önemlilerinden biri de Mardin’in güneyindeki Kızıltepe (Tel- Ermen) pazarıydı. Zamanla meskun bir belde haline gelen pazar canlı bir ticaret sebebiyle açılan hanlar sayesinde nüfusunu daha da artırarak kente dönüşmüştür.

Kızıltepe ve Mardin’de cam üretimi

Bölgenin ilk cam madenini Mardin kalesinde bulan Mardinli Ermeni Mığayyame ailesi ilk cam atölyesini kurar. Basit cam bardaklarından, rakı, şarap ve su bardakları üretimine kadar işlerini ilerletirler. Bu aile civar şehirlerden talepler çoğaldıkça daha zengin cam

madeni aramaya koyuldular. Aradıkları zengin ve kaliteli cam madenini Kızıltepe de buldular. Küçük cam atölyelerini büyüttüler. O kadar ki, vitray denilen renkli kaliteli camlar üretmeye başladılar. Önceleri tüm bölge kiliseleri için kullanılan renkli vitraylar daha sonra da varlıklı Ermeni ailelerin malikanelerini süslemeye başladı. Mardin’de sanayi haline dönüştürülen cam üretimi neticesinde cam ve vitraylar orta Anadolu şehirleri pazarlarında yer alır oldu. Özellikle de Kayseri, Nevşehir ve Tokat’ta cam ürünleri sergileri artınca talep de çoğalır. Pek çok Mardinli Ermeni aileler Kayseri’ye yerleşmeye başlar. Mıncınsu ve Tomarza kazalarına yerleşen Mardin Ermenileri nereden geldiklerini unutmamak için “Mardinyan” soyadını aldılar, kurdukları ve yaşadıkları köylere Mardin adını verdiler. Günümüzde bu soyadını taşıyan Kayserili aileler mevcuttur. Bugün Kızıltepe’de cam atölyeleri olmamakla beraber, bazı Ermeni malikanelerinin vitray camları o günleri anlatır gibidir.

Mardinli Ermeni mimarlar

Osmanlı ve cumhuriyetin ilk yıllarında Ermeniler buldukları her şehirde pek çok meslekle uğraşmışlar ve bu mesleklerin yayılması ve öğrenilmesinde öncülük yapmışlardır. Mardin şehri Ermenilerinin uğraşlarını sayarsak: mimarlık, taşçılık, kuyumculuk, tıp ve ebelik, katırcılık ve posta işleri, bakırcılık, demircilik, kürkçülük, boyacılık, çiftçilik ve bağcılık, şarapçılık, dokumacılık, terzilik ve ticaretle uğraşırlardı.

Mardinli Ermeni mimarlar ve yapı ustaları:

1. Sarkis Lole (levon) mimarbaşı. 2. Selim lole Ertaş Sarkis lole’ninoğludur, mimarbaşı. 3. Corc Lole Ertaş, nakkaş va mimar. 4. Jozef Lole Ertaş, Selim Lole’nin oğlu, nakkaş va mimar. 5. Sait el Abyad, nakkaş va mimar. 6. Hanna Mimarbaşı, nakkaş va mimar. 7. Sait Mimarbaşı, Hanna’nın oğludur, nakkaş va mimar. 8. Cercis Sane, nakkaş ve benne(kalfa). 9. Jozef Sane, Cercis’in oğludur, nakkaş ve benne. 10. Sabri Sane, nakkaş ve bene, Cercis’in oğludur. 11. İlyas Gendora(Mengelyan), benne ve mimar. 12. Cebrail (Hekimyan), mimar.

13. Mihail (Hekimyan), mimar, nahhat (taş yontucusu), Cebrail'in kardeşi. 14. Cercis (Hekimyan), mimar. 15. Jak (Hekimyan), mimar. 16. Yusuf gerzelo, Mimar, nakkaş, bene. 17. Corc Gerzelo, Yusufun kardeşi, nahhat ve nakkaş. 18. Enis (bismarcı Negüzel, Nakkaş, taş işlemecisi. 19. Yusuf (Sahhar) Uğurel, Nahhat. 20. Sayit (Sayığ) Dilli, sıvacı duvarcı. 21. Abdulmesih (Sunucu) nakkaş ve mimar. 22. Cercis (Sunucu) nakkaş ve mimar, kalfa. 23. Cemil (Sunucu) nakkaş ve kalfa. 24. Sıdık Kayri, makta (taş kesici). 25. Hovsep Sarrafyan, mimarbaşı.

Mardin'in en önemli binaları ve ünlü Şehidiye Camiinin minaresi Mardinli ermeni mimar ve ustalar tarafından yapılmıştır. Civar şehirler ve Cezire şehirlerinin(Suriye) mimarların pek çoğu Ermenilerdir. Bölgedeki en görkemli yapıların yapımına ermeni mimarlar imza atmışlardır.

Çermeyan ailesinin [Raffi ve Tomas] Mardin'in ana caddesindeki Konağı [bugünkü Şahkulubey Konağı] mimarbaşı Sarkis Lole tarafından inşa edilmiştir. Arkeoloji müzesi olarak kullanılan görkemli bina da Sarkis Lole'nin eseridir. Der Zafaran manastırının ikinci kat ve ilaveleri de Mimarbaşı Sarkis Lole tarafından yapılmıştır.

Deniz Sabancı Müzesi Mimar Cebrail Hekimyan tarafından yapılmıştır. İstanbul beyoğlundaki Surp Astvadzadzin (Meyrem Ana) Ermeni - Süryani kilisesi 1955'ten sonra Mardin'den gelen göç dolayısıyla yetersiz kaldığında yıkılıp taşları Mardinden getirilerek Mimar Josef Lole Ertaş ve Sait mimarbaşı tarafından yeniden inşa edilir.

Mardin'de manifatura yün ve kumaş ticareti

Mardin'in en ünlü ve varlıklı ailelerinden olan Kasparyan (Beyt Kespo) ailesi bölgenin en büyük ve yaygın yün toplayan ve depolayan kişilerdi. Kendilerine ait olan kapalı çarşıları "Arasa" yün ve kumaşların depolandığı dükkanlarla doluydu.

Bu ünlü “arasa” adlı kapalı çarşının hemen karşısında malikaneleri bulunmaktaydı. Ayrıca 4-5 (bugünkü yüksek kahvenin olduğu yer) katlı kumaş satış yerlerine sahiplerdi. Mardinli Ermeni Kasparyan ailesi Osmanlı döneminde çocuklarını Berlin, Londra ve Paris gibi Avrupa başkentlerinde okutmaktaydılar. Kasparyan ailesi hem kalabalık hem de nüfuzlu bir ailedir. Bölgede topladıkları yünleri kervanlarla Adana Kalataş limanına taşırlardı. Oradan da gemilerle İngiltere’ye Manchester’a dokunmak üzere yola çıkarılırdı. Yine aynı yolla dokunan kumaşlar Mardin’e gelir ve tüm bölge şehirlerine İngiliz kumaşı olarak ticareti ve satışı yapılırdı. Kasparyan ailesinin yüksek tahsili ve mal varlıkları Mardin civarından Kafkasya’ya kadar aileyi ünlendirmişti.

Kasparyan ailesinin bir ferdi olan Tavit, 1915 Haziranında öğrenim gördüğü Berlin şehrinde Mardin’e tatilini geçirmek için gelir. Ancak ailesinin imha olduğunu, mal varlıklarının tümünün el konulup talan edildiğini görünce aklını oynatır. 1915 Tavit Kasparyan için hayatının bir dönüm noktasıdır. Artık Berlin’e geri dönemez, aldığı ağır darbeden dolayı kendinde değildir. Büyük malikaneleri Müslüman aileler tarafından ellerinden alınmış ve gasp edilmiş olmasına rağmen Tavit Kasparyan evinin duvar eşliğinden ayrılmaz ve orada yaşamaya devam eder.

Mardin’de Bakırcılık

Anadolu’nun en önemli geleneklerinden bir de bakır eşya kullanımı olunca bakırcılık el sanatı en geçerli mesleklerden bir olmuştur. Bu meslekte de Ermeniler öncüdür. Öyle ki Anadolu’nun tüm şehirlerinde bakırcılık sanatı Ermenilere ait olmuştur.

Mardin’de Sayat Sait Seyde adlı Ermeni ailesi de bakırcılık sanatının en önemli ailesi ve üç balık sembolü damgası ile de haklı şöhretin sahibi olmuşlardır. Bakır mutfak gereçleri Mardin’de kışın erzakın saklanması ve yıl boyunca yemek pişirilmesi yeme içme ile ilgili ter türlü törenin vazgeçilmez ev eşyası olarak en değerli yerini alır.

Günümüze kadar bakır sanatının en önemli ve ünlü ustaları olarak bilinen Sayat Sait Seyde ailesinin imal ettikleri bakır el işi eşyalardaki üç balık sembollü damga antikacılar da aranan antikalar arasındadır.

1915 Soykırımından haziran ayında tehcire tabi tutularak katledilen Sayat Sait Seyde, oğlu ve tüm ailesinin mezarlarının nerede olduğu belli değildir. Mal varlıkları talan edilmiş, hayatta kalan iki kızı Süryani ailelerden birileriyle evlendirilmişlerdir.

Katırcılık ve posta işleri

Mesleği dolayısıyla Katırcıyan soyadı ile anılan Mardinli Katırcıyan ailesi Katırcılık ile uğraşırlardı. Katırcılık bugünkü anlamda nakliye posta ve emanetçilik işlerini kapsardı. Faaliyet merkezi Tel - Ermen (Kızıltepe) olan Levon ve A.Mesih Katırcıyan kardeşler iki ayrı güzergahta çalışmaktaydılar. A. Mesih Katırcıyan, Mardin'den Bitlis, Van, Muş ve Erzurum'a kadar olan bölgede taşımacılık, emanetçilik ve posta işleri ile uğraşmaktaydı. Kardeşi Levon ise Mardin'den Urfa, Antep, Adana Kalataş deniz sahiline kadar olan güzergahta çalışmaktadır. Doğu'nun önemli nakliyecilerinden olan Katırcıyan Kardeşler Bölgenin en güvenilir şahsiyetlerindendirler. Katırcıyan ailesi varlıklı Ermeni ailelerin yoğunlukta olduğu Şar Mahallesinde iki kardeş iki ayrı malikanede yaşıyorlardı. 1915 Soykırımında tehcire tabi tutulan Katırcıyan ailesinin akıbeti diğerleri gibi belli değildir.

Aileden sadece kızlardan Selma'nın kaderine Mardinli Müslüman "Gumar" ailesinin haremde tutsak düşer.

Şarapçılık

Şarapçılık, Ermenilerin yaşadığı tüm şehirlerde hem dini hem de sosyal açıdan oldukça önemli bir konudur. Çünkü bağcılık en yaygın zirai faaliyetlerden biridir. Şarap, Ermenilerde Hem Hıristiyanlık öncesi dönemde hem de Hıristiyanlık döneminde ibadetlerde içilen bir

içkidir.

Sosyal yönden ise, bayramlar ve düğünlerin başlıca içeceklerinden biriydi. Mardin şehrinde de durum farklı değildi. Mardinli Ermeni aileler şarap üretiminde oldukça maharetlidirler. Bilindiği gibi Ermenilerde mesleklere göre soyadı almak bir gelenektir; Şrapçılıkla uğraşan Ermeni Selim “Havoh= üzüm” soyadını almıştı. Tüm ailesini 1915 Soykırımında kaybeden Selim Havoh şarapçılıkla uğraşmakta ve tek başına yaşamaktaydı. 1960'lara kadar sokakta maşrapa ile şarap satmaya devam etmiştir. Hanna Sahar'da (Saibyan) şarap üretiminde önemli bir isimdir. Hanna da Selim gibi maşrapa ile şarap satışı yapardı.

Havoh ailesinin görkemli evleri vardı. Tehcir sürecinde emval-i metruke oldu. Bu gün bu evler Müslüman “Kanzoh” ve “Aci” ailelerinin mülkiyetindedir.

Mardin'de müzik

Mardin'de müzik usta çırak usulü ile sıra gecelerinde çıraklar hizmet ederek öğrenirlerdi. Ayrıca müzik evinde ders alanlar da vardı. Müzik evi Mardinli ermeni bir aile olan sarven kardeşlerin okuluydu. Burası bir nevi eğitim merkeziydi.

Mardin halkı sonbaharda kışın yiyecek hazırlığı yapmak zorundaydı. Kendi aralarında guruplaşır sıra geceleri düzenlerlerdi. Bu gecelerde söylenen şarkılar Türkçe, Arapça ve Kürtçe idi. Kullanılan enstrümanlar ud, keman, kanun, def veya darbukaydı.

Sarven ailesi dokuz kardeştiler. Her bir kardeş bir enstrüman ustası ve aynı zamanda da eğitimciydi. Müzik evine Mardin'den başka Urfa ve Siirt'ten de öğrenciler eğitim görürlerdi. Sarven kardeşler eğitim alan öğrencilerine müzik aletlerini de kendileri verirlerdi. O dönemin müzik ve düğün alaylarını tertipleyen Sarven kardeşler mum ve fanusu da müziğe ekleyerek muhteşem düğün alaylarına imza atmışlardır.

Sarven ailesi de 1915 Soykırımının kurbanlarından. 10 Haziran 1915 tarihinde tamamı tehciire gönderilen Sarven ailesinden bir daha haber alınamamıştır.

Fotoğrafçılık

Mardin'in ilk fotoğrafçısı Mardin Ermenisi Faraç Veziryan'dır. Yine aynı aileden amcaoğlu Sait Veziryan (Saydam) Mardin'in usta fotoğrafçılarından. Dünyaca ünlü fotoğrafçı Hovsep Yusuf Karsh da 23 Aralık 1908 Mardin doğumlu olduğunu ekleyelim

Mardinli Ermeni kuyumcular

Kuyumculuk Ermenilerin ata mesleklerinden biriydi. Diğer işkollarında olduğu gibi Ermeniler bu sanatı da ileriye taşımışlardır. Çermeyan, Tazbazyan, Bedrosyan, Melikyan, Sabbağ, Sayığ, Hanço, Boğosyan, Chayto ve Atamyancılar Mardin Kuyumculuk sanatının önemli ailelerinden başlıcalarıdır. Çermeyan Ailesinden Raffi, Hovsep, Rupen ve Tomas kuyumculuk dışında diğer değerli madenlerin de ticareti ile uğraşmışlardır. Amerika'dan ithal edilen külçe altın ve diğer madenleri gemiyle Adana Kalataş'a getirilir oradan kervanla Mardin'e getirilirdi. Anadolu ve Kafkasya'ya dağıtımını da Çermeyan ailesi gerçekleştirdi.

A. Mesih Çerme kuyumculukla beraber kilise gümüş objeleri(kilise kandilleri, İncil gümüş kapakları, marvahalar) süslemelerinin önemli sanatkarı ve yapımcısıdır. A. Mesih Mardin'in tek ve son gümüş kakmacısıdır. Civar şehirlerin ve kardeş kiliselerin Kildani, Süryani Katolik, Süryani Kadim kiliseleri için de aynı hizmeti vermiştir.

Mardin'e Telkari sanatı 1915 soykırımında yok edilen Atamyancı ailesi tarafından getirilmiştir.

Boğosyan ve Chayto aileleri uluslar arası kuyumculukta haklı yere ve üne sahiptiler.

Her sanatta olduğu gibi Mardin'de Kuyuculuk da Soykırım sürecinde kesintiye uğrar.

Mardinli Ermeniler 1915 Soykırım sürecinden kurtulanlar Suriye ve Lübnan'a sığındılar. Sonraki yıllarda Avrupa'ya , Kanada'ya, ABD'ne, Latin Amerika'da Şili, Arjantin, Uruguay ve Brezilya'ya yerleşenlerden bir çok kişi ata meslekleri kuyumculuğu devam ettirmektedirler.

Gaspın Günümüze Uzanması:

Süryani Şemun Akcan'ın kaybedilen adalet talebi

1915 Soykırım sürecindeki el koymalar ve eşrafa nüfuzlu kişilere, soykırım zanlılarına suç ortaklığının karşılığı dağıtılması bir yana. Günümüzde de bu el koymalar devam etmektedir. Korkutulup göçe zorlanan Süryanilerin mülklerine el konulduğu gibi Mor Gabriyel'de olduğu gibi dinsel kurumların mal varlıkları işgal edilmekte buna uygun mahkeme kararları çıkabilmektedir. Hıristiyanlara yönelik adaletsizlik günümüze uzanmaktadır.

Bu bölümde Mardin'in Nusaybin ilçesindeki bir el koyma olayına ve yıllardır bu mallarını gasp edenlerin elinde kalmaması için hukuk savaşı veren Süryani Şemun Akcan'ın hukuk mücadelesine dikkat çekmeye çalışacağız.

Şemun Akcan'ın hukuk savaşı 1964 yılında başlayıp günümüze kadar devam eder. El konulan gayrimenkul yaklaşık 7600 dönümdür. Hukuk savaşı veren Şemun Akcan'ın dayıları bu mülk üzerinde katledilerek ailenin geri kalanı Midyat'a göç etmek zorunda bırakılmıştır. Mülkün son derece değerli bir konumu vardır. Tarihi İpekyolu üzerindedir. Akcan'ların mülkiyetindeki gayrimenkul o kadar çok kişi işgal etmiştir ki durum içinden çıkılmayacak bir hale sokulmuş, adalet istemi Nusaybin Tapulama, kadastro ve Yargıtay arasında kaybolmuş gasp bir anlamda meşrulaştırılmıştır.

Adalet isteminden sonuç alamadan hayata gözlerini yuman Şemun Akcan durumu şöyle özetlemektedir: "4.8.1964 tarihinde Maliye ve Gümrük Bakanlığı (Milli Emlak Genel

Müdürlüğü) na, dilekçede yazılı bulunan gayrimenkullerle ilgili müracaatta bulunmuştum. Genel Müdürlüğünüz ise? Dilekçem üzerine Nusaybin Malmüdürlüğü ne havalesini yapmış olup dilekçede yazılı 2 parça taşınmaz malın tapu senetleri ve ne halde olduğu, Nusaybin Malmüdürlüğü tarafından tespit edilerek, İl Defterdarlığı Milli Emlak Müdürlüğü kanalıyla çıkarılan Resmi evraklar elden bana verilerek, evrakları Milli Emlak Genel Müdürlüğünüze elden teslim etmiştim. Hatta o tarihte Maliye Bakanı Sinan ERDEMLİ'ye vermiştim. -Benim müracaatım, Nusaybin İlçesine bağlı Germeli köyünde ikamet eden 4888 dönümlük gayrimenkulün ve Gündükhane köyünde 2700 dönümlük gayrimenkulün, dedem Şemun Gevriye MİLLİKO'nun ölümünden sonra çocukları Gevriye ve Melki, Habib kızı Hanım üzerindeki kayıtlar mevcut... Dayım Gevriye [1936] tarihinde o gayrimenkul üzerinde öldürüldü. Ve gene Melki [1937], aynı yerde bu gayrimenkul özerinde öldürüldü. Bu kişilerden kalan dayımın karısı, Midyatfta bulunan kuyumcu İsa ile evlendi. Çevre ağaları tesiri ile bizlerde Midyat'a yerleştik. Ve Giremire köyü Muhtarı Süleyman KIZIL, hakkımızda dediki; Bu şahıslar köyümüzden göç etmişler. [ve] üzerimizdeki gayrimenkulleri işgal ile başkalarına, satışlarına başladı.

Bu gayrimenkullerin eşhası mutegayyipten Hazinece devri için Nusaybin Malmüdürlüğüne başvurduğum. Halbuki bu gayrimenkuller ne Hazinesinin nede hiç kimsenin bir hakkı olmadığı gibi tapuları da elimizde mevcuttur. Ve bu gayrimenkullerin bir kısmını şu anda, tesis olarak kullanılmakta olan Nezirhan tesisleri sahibi Nezir DEVRİMCİ'ye Muhtar tarafından satıldı. Ve zamanında ben bizzat itirazlarda bulunmuştum.

Bana gelen cevap dilekçelerinde, Şu anda durum mahkemeye intikal etmiştir. Denildi. Ancak bu gayrimenkul, mademki benim zilyetliğimden Hazine'ye intikal etmiş, bu gayrimenkul nasıl olurda Nezir DEVRİMCİ'ye satılıp, üzerinde tesis kurulabiliyor.

Bu yetmezmiş gibi tesis çevresinde bulunan gayrimenkulleri de halen işgal etmektedir. Hatta Nezir DEVRİMCİ'nin kendi köylüleri bile bu taşınmaz mallara tecavüz etmekte olup, ev inşa etmektedirler. Mademki bu gayrimenkul şu anda tescil davasına konu mahkemede

devam etmekte ise Nusaybin Malmüdürlüğü bu işgale neden göz yummaktadır.”

Akcan ailesinin gayrimenkullerine ait tapu kayıtları ellerinde bulunmasına rağmen Gayrimenkulleri Nusaybinli Mehmet Aslan tarafından işgal edilmiş, elinde varolan bir başka tapu kaydına istinaden şahitleri öne sürerek el koymasını yasal hale getirmeye çalışmaktadır.

Hazine ise Nusaybin Malmüdürü M. Ali Aslan'ın Yargıtay'a verdiği 13.9.1985 tarihli itiraz dilekçesinde belirtildiği gibi; Bu gayrimenkul Ermenilerindir dolayısıyla Ermenilerin mirasçısı devlet olduğundan hazine adına tescilini ister. Bu da resmi olarak Ermeni malının gasp edilmesi meşrudur demekten başka bir şey değildir. “...tapulama tesbit; sırasında bu yerlerin Ermenilerden kalma olduğuna ileri sürülerek hazine adına tespit edilmiştir.” İddiasıyla gayrimenkule sahip çıkıyor görüntüsü vermekle birlikte. Gerçekte dava dosyasındaki evraktan anlaşıldığı kadarıyla hazine temsilcileri gaspı meşrulaştıran bir tavır içerisinde olup, davayı uzatarak sorunun Şemun Akcan lehine çözülerek adaletin tecellisini engelleyen bir strateji yürütmektedirler. Hazine temsilcileri mehil istemekten henüz müdahil bile olamamıştır. Dosyayı inceleyememiştir bile. Hazine avukatı durumundaki Nusaybin Malmüdürü'nün Dosyayı incelediğine ve dosya içeriğine vakıf olduğuna dair bir belge bulunmadığı gibi vakıf olduğuna dair bir kanaat dahi edinilmemektedir. Hazine temsilcisi mahkemeyi sürekli uzatan bir tavrı resmileştirdiği görülmektedir. Hazine temsilcisinin dosyada mazeret dilekçesinden başka bir müdahilliği yoktur. Bu da gaspı meşrulaştıran çözümü önleyen bir stratejiden başka bir şey değildir.

Kaynaklar:

1 Yeni Günışığı Sayı 3 Haziran 1988 s 17

2 Tovmas Mıgırđıçyan, Diyarbakır Vilayetinde Katliamlar ve Kürtlerin Vahşeti Kairo, 1919.

3 Jacques Rhétoré, Les Chrétiens aux bêtes! Souvenirs de la guerre sainte proclamée par les Turcs contre les chrétiens en 1915, 2005, s.173.

4 Yves Ternon, Mardin 1915, Anatomie Pathologique d'une destruction, Annles, 2002, Türkçesi Belge uluslararası yayıncılık tarafından yayınlanmıştır.

5 Bu aileler Van ve Bitlis vilayetlerinden gelmekteydiler. Ateşkesten sonra her şeyi kapı ve pencereleri bile söküp alıp geri gideceklerdir.

6 J. Rhétoré s. 173-174.

7 Bu ibareler (Positio'da s. 171) nakledilmiştir Positio ouper wita, martyrio et fama martyrii, Roma'da, Tipografia Guerra s.r.f. Piazza di Porta Maggiore 2000

8 Yves Ternon, Mardin 1915, Anatomie Pathologique d'une destruction, Annles, 2002, A. Sarafian ant. Ct. Tr (B).

9 Yves Ternon, Mardin 1915, Anatomie Pathologique d'une destruction, Annles, 2002

10 Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türk Yer Adları Sempozyumu, 11-13 Eylül 1984, başbakanlık Basımevi- 1984 s 197

11 İbrahim Özcoşar, Merkezileşme sürecinde bir taşra Kenti Mardin, Artuklu Üniversitesi y. Mardin 2009, s 120

12 İbrahim Özcoşar, Merkezileşme sürecinde bir taşra Kenti Mardin, Artuklu Üniversitesi y. Mardin 2009, s 124

13 Diyarbakır Salnameleri , Haz. Ahmet Zeki İzgöer, Büyükşehir belediyesi, 1999.

O günleri anlatan bir anı olarak bir likör bardağı Tomas Çerme[yan] koleksiyonunda bulunmaktadır.

15 Sarkis Lole'nin (Levon) torunu Lole Ailesinin son mimarı mimarbaşı Jozef Lole Ertaş, 2000 yılında Belçika'da vefat etti.

16 1957 yılında Mardin'den göç etmeye karar veren Çermeyan ailesi Tavit Kasparyan'ı da zorla da olsa ikna ederek İstanbul'a getirir. Tavit, 1964 yılında La Paix hastanesinde vefat etmiştir.

Kaynak: rojnameyanewroz.net